

Alenka Čudič, Ribnica, Jesenice na Dolenjskem

ANALIZA ZAPISANIH NAVODIL V KONTROLNIH NALOGAH IN NA UČNIH LISTIH

V članku¹ predstavljamo, v kolikšni meri so zapisana navodila slovenskih osnovnošolskih učiteljev jezikovno pravilna. V prvem delu pišemo o pedagoškem govoru in navodilih učiteljev, ki so del tega govora, v drugem delu članka pa predstavimo rezultate raziskave, v kateri smo analizirali zapisana navodila učiteljev v njihovih kontrolnih nalogah ali na učnih listih.

1 Uvod

Slovenščina je državni in uradni jezik Republike Slovenije. V šolah na vseh stopnjah ima več vlog (Vogel 2008: 118):

- je prvi (materni) jezik in drugi jezik (jezik okolja) njenih prebivalcev,
- je učni jezik,
- je učni predmet.

Pouk v šolah v Sloveniji poteka v slovenščini, izjeme so šole z italijanskim učnim jezikom, v katerih je slovenščina učni predmet, in dvojezične šole v delu Prekmurja, v katerih sta učna jezika slovenščina in madžarščina. (Vogel 2008: 118)

Sporazumevanje je izmenjavanje besedil med ljudmi. Zajema najmanj dve osebi: tistega, ki piše ali govori, in tistega, ki bere ali posluša. Sporazumevanje obsega sporočanje in sprejemanje ter razumevanje besedil. (Križaj Ortar idr. 2011: 29) Sporočanje je dejanje sporočevalca. Bešterjeva idr. (2000: 28) pravijo, da naj bi pri sporočanju upoštevali različne dejavnike: okoliščine, namen, temo, jezik, prenosnik in besedilo. Križaj Ortarjeva idr. (2011) na tem mestu navajajo načela uspešnega sporočanja:

1. Sporočamo z jasnim namenom.
2. Sporočamo le o tem, kar dobro poznamo.
3. Upoštevamo okoliščine sporočanja.
4. Upoštevamo pravine in pravila danega besednega jezika.
5. Upoštevamo oz. posnemamo značilno zgradbo izbrane besedilne vrste.
6. Upoštevamo prednosti in pomanjkljivosti prenosnika.

Sprejemanje pa je dejanje prejemnika. Pri sprejemanju, tj. poslušanju in branju, moramo biti pozorni na aktivnosti pred dejavnostjo, med njo in po njej. Sprejemanje je zapletena in naporna miselna dejavnost. Poslušalec

¹ Članek je nastal na podlagi diplomskega dela na Pedagoški fakulteti v Ljubljani pod mentorstvom dr. Marje Bešter Turk in mag. Lare Godec Soršak.

oz. bralec ne razume vedno vsega, kar mu sporočevalec sporoča, ali pa sporočilo razume drugače, kot je to mislil sporočevalec. K boljšemu razumevanju besedila vodita motiviranost poslušalca za poslušanje/branje (ker bo dobil koristne informacije) in dejstvo, da sporočevalec pri tvorjenju besedila upošteva naslovnik. (Križaj Ortar idr. 2011: 60)

Del sporazumevanja v šoli je govor v razredu, ki ga imenujemo pedagoški govor. Delimo ga na spoznavni in odnosni govor. Spoznavni je tisti del pedagoškega govora, ki se nanaša na učno snov. Gre za govor stroke in znanosti, od katere se razlikuje naše vsakdanje sporazumevanje. Odnosni govor je tisti del, pri katerem učitelj učence spodbuja k sodelovanju in poskuša doseči zaželeno dejavnost učencev. To pomeni, da naj bi pouk potekal kot vodeni pogovor. Gre za povezovanje spoznavnega govora stroke z govornim položajem v razredu. Pomembno je, da spoznavni govor obravnavamo skupaj z odnosnim, kajti le tako bo lahko učenec v danem hipu celostno sprejel učiteljevo informacijo. (Kunst Gnamuš 1992)

2 Navodila učiteljev

Del pedagoškega govora so tudi navodila učitelja, ki jih daje učencem. Učitelj daje učencem navodila (in jim zastavlja vprašanja) vsak dan. Z njimi usmerja učence pri določeni dejavnosti. Navodila so glede na sporočevalčev namen pozivna besedila – sporočevalec želi, da bi naslovnik nekaj naredil. S postavljanjem vprašanj pa učitelj tvori poizvedovalna besedila. Z njimi ne želi izvedeti nečesa, česar sam ne ve, ampak preverja znanje učencev.

Navodila so glede na prenosnik govorjena ali zapisana. Zapisana navodila morajo biti čim bolj specifična, enopomenska in kratka, ker jih je običajno tako lažje izraziti, obenem pa so za učenca bolj razumljiva in nedvoumna. Njihove formulacije naj ne bi bile preveč splošne in nejasne, prav tako ne smemo uporabljati tehničnih izrazov in tujk, izogibati se je treba dolgim in zapletenim stavkom. Učitelj naj ne bi vprašanj jemal neposredno iz učbenika, ker bi s tem pri učencu spodbudil le mehanično oz. spominsko znanje, razvijati pa želimo tudi miselne sposobnosti. Učenec mora iz navodila hitro razbrati, kaj se od njega zahteva. Če mora preveč časa razmišljati in morda celo ugibati, kaj naj bi napravil, namesto da bi se takoj lotil reševanja naloge, so navodila slabo sestavljena. (Zorman 1974)

Pri navodilih smo pozorni tudi na to, da ne uporabljamo besed, ki imajo splošen pomen, saj te učencu sugerirajo odgovor. Na primer besede, kot so *splošno*, *lahko* ali *včasih*, nakazujejo učencu pravo rešitev: *Za gorati del naše države je na splošno značilen turizem. Kaj pa za primorje?* (Zorman 1974)

Navodila so sestavni del kontrolnih nalog in učnih listov. Prav tako morajo učenci pred začetkom reševanja kontrolne naloge ali učnega lista od učitelja dobiti ustrezna navodila; ta mora učitelj prebrati jasno in počasi. Če so učenci mlajši in še niso vajeni reševanja testov znanja, moramo biti toliko bolj natančni pri posredovanju navodil. Prav tako moramo biti posebno pozorni na učence, ki imajo učne težave. Te se najpogosteje odražajo na

področjih branja, pisanja in računanja. (Kesič Dimic 2010: 42) Tem učen-
cem moramo navodila ustrezno prilagoditi in s tem zagotoviti, da jih bodo
razumeli.

3 Analiza navodil v kontrolnih nalogah in na učnih listih

Analizirali smo kontrolne naloge in učne liste (v nadaljevanju KN in UL)
učiteljev, ki poučujejo v slovenskih osnovnih šolah. Ugotavljali smo, ali so
zapisana navodila učiteljev jezikovno pravilna oz. katere so najpogostejše
jezikovne napake v njih in ali smer študija (razredni učitelji – predmetni uč-
itelji), stopnja izobrazbe in število let delovnih izkušenj razrednih učiteljev
vplivajo na jezikovno pravilnost navodil.

Obiskali smo 14 osnovnih šol v Sloveniji, in sicer 5 osnovnih šol v Ljubljani
in 9 osnovnih šol v okolici Brežic in Krškega. Ravnatelje oz. njihove pomoč-
nike smo seznanili s temo raziskave in jih prosili za KN/UL. Odzvalo se je
7 osnovnih šol. Učitelji so nam gradivo poslali po navadni pošti ali pa smo
ga prevzeli osebno. Besedila smo zbirali od aprila do junija 2012. Sledilo je
brisanje osebnih podatkov, če tega učitelji niso naredili že sami. Nato smo
navodila analizirali – podatke smo vpisovali v preglednice, oblikovane glede
na želene kriterije in izdelane v programu Microsoft Word. S pomočjo pre-
glednic smo podatke obdelali kvantitativno in kvalitativno².

Vzorec je bil neslučajnostni priložnostni³. Hipotetično množico predstavlja
50 učiteljev.⁴ Ob prvem pregledu smo za 4 KN/UL ugotovili, da so učitelji
uporabili pole z Nacionalnega preverjanja znanja ali pa so naloge prepisali
iz priročnikov, zato smo te izločili iz vzorca. Vsi avtorji KN/UL, ki smo jih
izločili, so učitelji slovenščine. Tako je v vzorcu ostal samo 1 učitelj, ki uči
slovenščino. Analizirali smo torej zapisana navodila v 46 KN/UL in nato
opisali stanje zapisanih navodil učiteljev v njihovih KN/UL. Po analizi smo
iskali vzroke za tako stanje, ker nas je zanimalo, kaj vse vpliva na napake
(stopnja izobrazbe, študijska smer, leta delovnih izkušenj razrednih uč-
iteljev).

V vsaki nalogi je bilo več zapisanih navodil. V nalogah nismo analizirali
samo napak v navodilih, ampak tudi v drugih elementih KN/UL, ki se na-
vezujejo na navodila. Naredili smo jezikovno, slogovno in pomensko ana-
lizo zapisanih navodil učiteljev. Ugotovili smo, da je bilo največ jezikovnih
napak, najmanj pa pomenskih. Analizirali smo vse vrste jezikovnih napak
(slovarske, slovnične in pravopisne) razen pravorečnih, ker smo analizirali
zapisana navodila in ne govorjenih.

3.1 Jezikovne napake v KN/UL

Največ jezikovnih napak je bilo pravopisnih, in sicer prevladujejo napake,
povezane z rabo pike, npr.: *Zvezo med Nemčijo in Avstro-Ogrsko imenuje-
mo ____*?. Ugotovili smo, da učitelji velikokrat uporabljajo klicaj namesto
pike, npr.: *Naštej učinke električnega toka!*. Ostale pravopisne napake, ki
smo jih zasledili, so: napačno zapisane besede, raba velikih in malih črk,

² Podatke smo najprej obdelali kvalitativno, kar pomeni, da smo citirali napačno zapisana navo-
dila učiteljev v preglednice in zraven zapisali po-
pravljenost različico. Sledila je kvantitativna analiza,
kjer smo sešteli vse napake posameznih učiteljev.
Seštevek napak smo glede na hipoteze uvrstili v
različne preglednice in zopet kvalitativno (opisno)
analizirali rezultate.

³ Neslučajnostni priložnostni vzorec pomeni, da je
vzorec sestavljala skupina ljudi, ki nam je bila naj-
bolj dostopna (glede na kraj bivanja) in da smo upo-
rabili tisto, kar se nam je ponudilo, brez možnosti
izbire.

⁴ V nadaljnjem besedilu bomo za avtorje KN/UL ved-
no uporabljali obliko za moški spol, tj. učitelj, čeprav
je bila večina avtoric KN/UL učiteljic.

krajšave, zapis vrstilnega števnik, tipkarske napake in napake, povezane z rabo ločil (nepravilna stičnost, manjkajoča in odvečna ločila). Pravopisnim napakam po številčnosti sledijo slovnične, najmanj je bilo slovarskih napak.

Slovnične napake, ki so se pojavile v analiziranih kontrolnih nalogah, so: napačno število in sklon samostalnika, neujemanje povedka z osebkom v spolu in številu, manjkajoče ali napačne vprašalnice, raba napačnega zaimka in raba zaimka namesto veznika, raba napačnega glagolskega časa, glagolskega vida, odvečni ali manjkajoči predlogi, napačno stopnjevanje pridevnika, neustrezna raba veznikov, neustrezni besedni red, neustrezni izpust besed ali celo navodila in odvečno ponavljanje istih besed. Najpogostejša slovnična napaka je bil napačen besedni red, npr.: **Napiši letnice s številkami.** → **Letnice napiši s številkami.**

Edina kategorija najdenih slovarskih napak je bila raba napačne besede, npr.: *Napiši **e-pošto** svoji prijateljici Lorni o svojem dnevu v restavraciji, strankah in treh napakah, ki si jih naredil.* → *Prijateljici Lorni napiši **e-sporočilo** o svojem dnevu v restavraciji, strankah in treh napakah, ki si jih naredil.* Kar trikrat se pojavi primer, da je učitelj uporabil glagol *zapiši* namesto *napiši*, pri dveh KN pa je učitelj uporabil izraz *števka* namesto *števka*.

Poleg vrste napak nas je zanimalo tudi število napak v KN/UL. Največ učiteljev (43 %) je v KN/UL naredilo od 1 do 5 jezikovnih napak, od tega je 6 KN/UL (13 %) s samo eno napako. Skoraj četrtina (24 %) je KN/UL, ki imajo od 6 do 10 napak. Nobene jezikovne napake nismo zasledili v 4 KN/UL (9 %), 16 napak ali več pa se je pojavilo v 5 KN/UL (11 %). Rezultati so pokazali, da je 79 % KN/UL z vsaj dvema jezikovnima napakama oz. da več kot polovica zapisanih navodil učiteljev ni jezikovno pravih. Največ jezikovnih napak v 1 KN/UL je bilo 33.

Zanimalo nas je tudi to, kako študijska smer, stopnja izobrazbe in število let delovnih izkušenj razrednih učiteljev vplivajo na pravilnost zapisanih navodil. Pri tem smo upoštevali vse vrste napak, tj. jezikovne, slogovne in pomenske.

3.2 Vpliv študijske smeri na napake učiteljev

Na začetku analize smo imeli enako število KN/UL razrednih in predmetnih učiteljev (vsakih 25). Ker smo iz vzorca zaradi prepisanih nalog pozneje izločili 4 kontrolne naloge učiteljev slovenščine (tj. predmetnih učiteljev), smo pri analizi, kateri učitelji delajo več napak (razredni ali predmetni), prav tako naključno izločili še 4 KN/UL razrednih učiteljev (KN 4, KN 29, KN 39, KN 42). Tako smo dobili enakovredno razmerje razrednih in predmetnih učiteljev (21 : 21).

Razredni učitelji so skupaj naredili 108 napak, predmetni pa 265, torej so razredni učitelji naredili več kot pol manj napak kot predmetni. Pri razrednih učiteljih smo v 1 KN/UL zasledili največ 15 napak, pri predmetnih pa kar 38 napak. Štirje razredni učitelji niso naredili niti ene jezikovne napake, pri predmetnih učiteljih pa ni bilo KN/UL brez napak. Vsi učitelji, ki so naredili 16 ali več jezikovnih napak, so predmetni. V KN učitelja slovenščine smo

zasledili 1 (jezikovno) napako. Tako pri razrednih kot pri predmetnih učiteljih je bilo največ jezikovnih napak, najmanj pa pomenskih.

Menimo, da je do tako velike razlike v številu napak med razrednimi in predmetnimi učitelji prišlo zaradi tega, ker predmetni učitelji sestavljajo bolj zapletene in daljše povedi kot razredni. Navodila razrednih učiteljev so bila velikokrat sestavljena samo iz ene besede, npr.: *Izračunaj*.

3.3 Vpliv izobrazbe na napake učiteljev

V zbranem gradivu je bilo 33 učiteljev z visoko izobrazbo in 13 učiteljev z višjo. Da smo lahko primerjali skupini, smo izmed 33 učiteljev z visoko izobrazbo dvakrat naključno izžrebali 13 učiteljev. Nato smo rezultate primerjali.

Ugotovili smo, da so učitelji z višjo izobrazbo naredili 147 napak, prvih naključno izžrebanih 13 učiteljev z visoko izobrazbo 92 napak in drugih naključno izžrebanih 133 napak. Rezultati so pokazali, da se več napak pojavlja v KN/UL učiteljev z višjo izobrazbo. Pri tem je bila odločilna kategorija jezikovnih napak, ker je bilo slogovnih in pomenskih zelo malo in le-te niso vplivale na končni rezultat. Razlika med prvim in drugim žrebom učiteljev z visoko izobrazbo je kar velika, kar pripisujemo dejstvu, da smo v drugem žrebu zajeli KN oz. UL, ki imata izmed vseh največ napak (38 in 34), v prvem žrebu pa je bilo največ napak v 1 KN/UL le 16. Trije učitelji, ki so oddali izdelek brez napak, imajo visoko stopnjo izobrazbe.

3.4 Vpliv delovnih izkušenj na napake razrednih učiteljev

Zadnji zastavljeni cilj je bil ugotoviti, ali število let delovnih izkušenj razrednih učiteljev vpliva na pravilnost zapisanih navodil v KN/UL. Delovna doba razrednih učiteljev se je gibala med 1 in 35 let. Učitelje smo na podlagi delovne dobe razdelili v 4 skupine, ki so si po številu učiteljev približno enake. Izračun, koliko napak v povprečju naredi 1 učitelj v posamezni skupini, pokaže, da naredijo najmanj napak učitelji, ki delajo od 1 do 9 let. Število napak nato narašča s številom let delovne dobe, pri učiteljih, ki delajo največ časa (30 let ali več), pa zopet upade glede na prejšnjo skupino. Največ napak v povprečju naredijo učitelji, ki so zaposleni od 20 do 29 let. Rezultati so pokazali, da razredni učitelji z manj delovnimi izkušnjami (do 9 let) delajo manj napak kot razredni učitelji z delovnimi izkušnjami od 20 do 29 let.

Menimo, da so učitelji z manj delovnih izkušenj bolj pozorni na pravilno jezikovno rabo, saj od študija, med katerim so se slovenščini veliko posvečali, ni preteklo veliko časa.-

POVZETEK

Od učiteljev v slovenskih šolah se pričakuje, da imajo izmed več vrst zmožnosti tudi dobro razvito sporazumevalno zmožnost v slovenščini, tj. da sprejemajo besedila (poslušanje ali branje) in tvorijo besedila raznih vrst (govorjenje ali pisanje). (Bešter idr. 2000: 27) Učitelji morajo dajati učencem razumljiva in pravilna navodila. Z analizo zapisanih navodil učiteljev v KN/UL smo ugotovili, da so ta v več kot polovici KN/UL jezikovno nepravilna, da razredni učitelji naredijo manj napak kot predmetni, da se več napak pojavlja v KN/UL učiteljev z višjo izobrazbo in da razredni učitelji z manj leti delovnih izkušenj delajo manj napak kot razredni učitelji z več leti delovnih izkušenj. Podatkov zaradi premajhnega vzorca sicer ne moremo posplošiti, vsekakor pa bi si želeli, da bi učitelji tvorili (jezikovno) pravilna navodila.

Literatura

- Bešter, M., Križaj Ortar, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S., 2000: *Na pragu besedila 1*. Ljubljana: Založba Rokus.
- Kesič Dimic, K., 2010: *Vsi učenci so lahko uspešni*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.
- Križaj Ortar, M., Bešter Turk, M., Končina, M., Bavdek, M., Poznanovič, M., Ambrož, D., Židan, S., 2011: *Na pragu besedila 1*. Ljubljana: Založba Rokus Klett.
- Kunst Gnamuš, O., 1992: *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Vogel, J., 2008: Slovenščina kot učni jezik in učni predmet v šolah s slovenskim učnim jezikom v RS. Ivšek, M. (ur.): *Jeziki v izobraževanju. Zbornik prispevkov konference*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. 117–128.
- Zorman, L., 1974: *Sestava testov znanja in njihova uporaba v šoli*. Ljubljana: Dopolna delavska univerza.